

The Nature of the Safe Deposit Box Contract: With an Approach to Iranian National Bank (Bank-e-Melli) Robbery

Moosa Akefi Ghaziani^{1*}, Gholamnabi Fayzi Chakab², Vahid Akefi Ghaziani³

1. Assistant Professor, Department of Law, Faculty of Social Sciences and Law, Payam Noor University, Tehran Center, Tehran, Iran.

*Corresponding Author: Email: moosaghazi@pnu.ac.ir

2. Associate Professor, Department of Private Law, Faculty of Law and Political Science, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran.

Email: gholamnabifayzi@atu.ac.ir

3. M.A. Student in European Legal Studies, Faculty of Law, University of Turin, Turin, Italy; Attorney at law.

Email: vahid.akefighaziani@edu.unito.it

ABSTRACT

For many years, Western and Eastern Judges and Lawyers have differed on the nature of the bank's Safe deposit box contracts. They assess the nature of the present contract on the basis of legal relations and, according to it, discover the will of the parties. Some have accepted the relationship between the client and the bank as bailor and bailee, some offered lessor and the lessee, and others advised the indefinite contract as the nature of this contract. Of course, in the case of an indefinite contract, some authors consider this contract to be a mixture of bailment and lease. In this paper, in a descriptive-analytical, inferential, and practical aspect regarding Bank-e-Melli's contract with the clients, we have firstly answered the main question of which relationship prevails between the National Bank and the clients and secondly is the indefinite contract a mixture of the

S.D.I.L.
The SD Institute of Law
Research & Study

Publisher:
Shahr-e Danesh
Research And Study
Institute of Law

Article Type:
Original Research

DOI:
10.48300/JLR.2022.348225.2096

Received:
20 June 2022

Accepted:
22 August 2022

Published:
4 June 2024

Copyright & Creative Commons:

© The Author(s). 2021 Open Access. This article is licensed under a Creative Commons Attribution Non-Commercial License 4.0, which permits use, distribution and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited. To view a copy of this licence, visit <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>.

two main effects of bailment and lease or not? Generally speaking, the answer to the first question is that the contract governing the relationship of the two is indefinite and the answer to the second question is negative.

Keywords: Bank-e-Melli Robbery, Safe Deposit Box, Lease Contract, Bailment Contract, Safe Deposit Box Contract.

Funding: The author(s) received no financial support (funding, grants, and sponsorship) for the research, authorship, and/or publication of this article.

Author contributions:

Moosa Akefi Ghaziani: Conceptualization, Methodology, Software, Validation, analysis, Investigation, Resources, Data Curation, Writing - Original Draft, Writing - Review & Editing, Visualization, Supervision, Project administration.

Gholamnabi Fayzi Chakab: Software, Supervision.

Vahid Akefi Ghaziani: Methodology, Writing - Original Draft.

Competing interests: The authors declare that they have no competing interests.

Citation:

Akefi Ghaziani, Moosa, Gholamnabi Fayzi Chakab & Vahid Akefi Ghaziani. "The Nature of the Safe Deposit Box Contract: With an Approach to Iranian National Bank (Bank-e-Melli) Robbery". *Journal of Legal Research* 23, no. 57 (June 4, 2024): 353-376.

Extended Abstract

Safe Deposit Box Agreements (SDBA) are concluded between parties in order to govern the access and use of a certain box determined to safeguard the parties' assets. The agreement per se may embrace a variety of terms and conditions, which makes the interpretation process quite convoluted and perplexing. However, it should be borne in mind that the very first stage in the resolution of such disputes involves the designation of the nature of the contract. In doing so, many scholars have suggested dissimilar viewpoints, each of which may pave the way for judges and arbitrators to effectively issue their judgements or awards. Nevertheless, employing different types of SDBA, such as a lease agreement, has the potential to overlook some fundamental legal principles.

In addition, perspectives that advocate the rental agreement, bailment, and the mixture of several contract natures (e.g., bailment and lease) severely impact the balance, intention, and eventually the justice theories used to ensure society's welfare and equity. The authors have taken a pragmatic approach to the subject matter in order to solve the problematic issues arising from the robbery from the safe deposit boxes of the National Bank of Iran. On June 3, 2022, the news revealed a huge robbery in Tehran, which ended in complaints from bank clients (i.e., victims of the incident). Consequently, after the lodgment of several claims in Iranian competent courts, diverse interpretations were given in favour of victims, and the Bank took the pulse of legal debates to the extent that many lawyers, scholars, judges, and in general legal practitioners started to post their viewpoints about the incident, nature of the contract, and liability of the bank. In this controversial flow of ideas, some were severely influential and could impact the victims' rights. These views are mostly held by Iranian judges. Through their justifications, they stripped the bank of the preliminary responsibility to safeguard clients' properties in SDBs. They highlighted a rigid view in regard to the burden of proof, "onus probandi," and shifted the burden to victims.

This article discussed the drawbacks and weak deductions of those interpreted clients' bank contracts as leases, bailments, definite contracts, mixtures of different contractual effects, and indefinite contracts with a mixture of diverse contractual effects. The authors, after underscoring different perspectives, delve into strengthening the victim's side by emphasising numerous factors, which can be summarised as follows: 1. SDAs between the bank and its' clients had to engage with enough consideration. The original agreements impose on clients an amount of money based on the square metre of boxes, and the amount is not lower than a reasonable sum to be counted as insignificant consideration (or auxiliary amount). 2. The contractual term that excludes bank liability does not

address the exclusion in terms of negligence. 3. The inward procedure of the bank for the client's access, use, and timeframes of opening SDBs, as well as the essential undertakings of bank assistants to close the SDBs, all single out an independent nature of contract with specific terms and conditions differing from those formalistic contracts enshrined within the Iranian Civil Code.

In summary, this article provides a legal strategy for the victims to fortify their contractual position by pointing out the real nature of the concluded contracts. The authors believe that the only way to avoid practical and theoretical disadvantages of the case is to interpret the bank's SDBA as independent and with original effects not stemming from leases and bailment. The methodology of the article has focused on the legal dogmatic methodology of research, which, by employing legal foundations, acts, rulings, and well-established customs, tries to adjust and delimit the problem's scope.

ماهیت قرارداد صندوق امانات: با رویکردی به سرقت از شعبه بانک ملی

موسی عاکفی قاضیانی^۱، غلام‌نبی فیضی چکاب^۲، وحید عاکفی قاضیانی^۳

۱. استادیار، گروه حقوق، دانشکده علوم اجتماعی و حقوق، دانشگاه پیام‌نور، مرکز تهران، تهران، ایران.

*نویسنده مسئول: moosaghazi@pnu.ac.ir

۲. دانشیار، گروه حقوق خصوصی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.

gholamnabifayzi@atu.ac.ir

۳. دانشجوی کارشناسی ارشد مطالعات حقوق اروپا، دانشکده حقوق، دانشگاه تورین، ایتالیا؛ وکیل پایه یک دادگستری.

vahid.akefighaziani@edu.unito.it

چکیده:

سالیان متمادی قضات و حقوق‌دانان غربی و شرقی در ماهیت قرارداد صندوق امانات بانک اختلاف نظر دارند. ایشان ماهیت عقد حاضر را بر اساس روابط حقوقی سنجش می‌کنند و بر طبق آن به کشف اراده طرفین نائل می‌آیند. عده‌ای رابطه مودع و مستودع، برخی رابطه موجر و مستأجر و برخی دیگر قرارداد نامعین را به عنوان ماهیت این قرارداد پذیرفته‌اند. البته در خصوص قرارداد نامعین نیز بعضی از نویسندگان این عقد را مختلط از ودیعه و اجاره می‌دانند. در این جستار با روشی توصیفی-تحلیلی، استنباطی و با جنبه‌ای کاربردی در خصوص قرارداد بانک ملی با مشتریان صندوق، نخست به این پرسش اصلی پاسخ داده‌ایم که کدام رابطه میان بانک ملی و مشتریان حاکم بوده و دوم قرارداد نامعین آیا مخلوطی از اثر اصلی دو عقد ودیعه و اجاره است یا خیر. پاسخ پرسش اول به صورت مختصر حاکمیت رابطه قرارداد نامعین است و پاسخ پرسش دوم منفی است.

کپی‌رایت و مجوز دسترسی آزاد:

کپی‌رایت مقاله در مجله پژوهش‌های حقوقی نزد نویسنده (ها) حفظ می‌شود. کلیه مقالاتی که در مجله پژوهش‌های حقوقی منتشر می‌شوند با دسترسی آزاد هستند. مقالات تحت شرایط مجوز 4.0 Creative Commons Attribution Non-Commercial License منتشر می‌شوند که اجازه استفاده، توزیع و تولید مثل در هر رسانه‌ای را می‌دهد، به شرط آنکه به مقاله استناد شود. جهت اطلاعات بیشتر می‌توانید به صفحه سیاست‌های دسترسی آزاد نشریه مراجعه کنید.

پژوهش‌های حقوقی

نوع مقاله:

پژوهشی

DOI:

10.48300/JLR.2022.348225.2096

تاریخ دریافت:

۳۰ خرداد ۱۴۰۱

تاریخ پذیرش:

۳۱ مرداد ۱۴۰۱

تاریخ انتشار:

۱۵ خرداد ۱۴۰۳

کلیدواژه‌ها:

سرقت از بانک ملی، صندوق امانات، عقد اجاره، عقد ودیعه، قرارداد صندوق امانات.

حامی مالی:

این مقاله هیچ حامی مالی ندارد.

مشارکت نویسندگان:

موسی عاکفی قاضیانی: مفهوم‌سازی، روش‌شناسی، استفاده از نرم‌افزار، اعتبارسنجی، تحلیل، تحقیق و بررسی، منابع، نظارت بر داده‌ها، نوشتن - پیش‌نویس اصلی، نوشتن - بررسی و ویرایش، تصویرسازی، نظارت، مدیریت پروژه.

غلام‌نبی فیضی چکاب: استفاده از نرم‌افزار، نظارت.

وحید عاکفی قاضیانی: روش‌شناسی، نوشتن - پیش‌نویس اصلی.

تعارض منافع:

بنابر اظهار نویسندگان این مقاله تعارض منافع ندارد.

استناددهی:

عاکفی قاضیانی، موسی، غلام‌نبی فیضی چکاب و وحید عاکفی قاضیانی. «ماهیت قرارداد صندوق امانات: با رویکردی به سرقت از شعبه بانک ملی». مجله پژوهش‌های حقوقی ۲۳، ش. ۵۷ (۱۵ خرداد ۱۴۰۳): ۳۷۶-۳۵۳.

مقدمه

آن‌قدر موضوع حاضر در جامعه چالش برانگیز است که نویسندگان بیم آن دارند بدون ورود و خروج منطقی حق مطلب را ادا نمایند و رسالت خود را در این باره به سرانجام نرسانند. از این رو در مقدمه خواننده را با وقایع^۱ آشنا نموده تا همگام مطالب سیر استدلالات به درستی تکامل یابد.

به گزارش روزنامه ایران، سرقت از صندوق‌های امانت^۲ بانک ملی شعبه دانشگاه، در حدود ساعت دو بامداد روز ۱۳ خرداد واقع شده است. سارقان از پارکینگ بانک بالا آمده و بعد از آن خود را به محوطه داخلی بانک رسانده و نقشه سرقت را عملی کرده‌اند. سارقان برای سرقت صندوق امانات بانک ملی ۱۲ ساعت داخل بانک بوده‌اند. از ۱۰۰۰ صندوق امانات، سارقان محتوای ۱۶۸ صندوق را به سرقت بردند. سارقان از درب پشت ساختمان که داخل پارکینگ داخلی بوده با تخریب و بریدن قفل وارد ساختمان شده و بعد از برش دادن در گاوصندوقی بزرگ و به هم زدن رمز آن به محوطه صندوق امانات بانک وارد شده‌اند. بدین شرح که درب‌های صندوق را با دیلم شکستند و هرچه در داخل صندوق‌ها بوده خالی کردند. بر اساس اظهارات اولیه پلیس، این شعبه پروتکل‌های امنیتی را به‌طور کامل رعایت نکرده و حتی هشدار می‌دهد که به گوشی تلفن مسئولین بانک ارسال شده را جدی نگرفته است.

در گزارش نکات ذیل به چشم می‌خورد:

- دوربین‌های مدار بسته و هارد دستگاه توسط سارقان به سرقت رفته بود، بنابراین سرنخی از آنها در دست نیست.

- سارقان پس از برش درب‌های ایمنی وارد قسمت صندوق‌های امانات شدند.

- سارقان از درب پارکینگ بالا آمدند و مزید بر این ۱۲ ساعت داخل بانک بودند.^۳ و ...

این شرح کوتاهی از آنچه اتفاق افتاده است، می‌باشد؛ که بی‌طرفانه از یک روزنامه داخلی نقل شد؛ اما داستان به همین‌جا ختم نمی‌شود، بلکه سخنان نیز جزئی از مواقع را تشکیل می‌دهند. دبیر کمیسیون حقوقی بانک‌ها و مؤسسات اعتباری خصوصی در همین رابطه بیان داشته است:

«با توجه به اصول و مبانی حقوقی در سرقت مورد بحث ظاهراً هیچ‌گونه مسئولیتی متوجه بانک ملی ایران نباید باشد. علت این امر آن است که بانک ملی فقط یک محل مطمئن برای نگهداری اشیا

1. Facts

2. Safe Deposit Box

3. https://www.irannewspaper.ir/content/newspaper/Version7928/0/Page20/newspaperimgl_7928_20.jpg?width=1500&crop=33,116,1075,1140.

در اختیار مشتری می‌گذارد و فرض را بر این می‌گیریم که بانک از محتویات داخل صندوق‌های امانات اطلاع نداشته است.»

ایشان افزود: «بانک در اجاره صندوق امانات فقط محلی مطمئن برای حفظ اسناد و اشیای گران‌قیمت و مجهز به سیستم‌های ایمنی ضد حریق و ضد سرقت است که مشتریان می‌توانند برای نگهداری از اشیای قیمتی و یا اوراق مهم خود از آن استفاده کنند و بانک این صندوق‌ها را به مدت مشخص به مشتری اجاره می‌دهد و از لحاظ شرعی و قانونی، مسئولیتی در قبال محتویات صندوق ندارد.»^۴ در مقابل، واکنش‌هایی از جانب حقوق‌دانان به این رویداد صورت گرفت. عده‌ای در پی بردن به ماهیت نوع عقد آن قدر تلاش نمودند که عقد امانت صندوق را عقدی مستقل و نامعین تلقی نمودند.^۵ اما به نظر می‌رسد اکثریت پابندی خود را به عقود معین حفظ نموده و در دوران میان ودیعه یا اجاره اندیشه می‌کنند.^۶

در این جستار فرضیه‌های موجود در خصوص قرارداد صندوق امانات مورد بررسی قرار گرفته (بخش اول) و مسئولیت قراردادی بانک در بخش دوم تحلیل شده است. شایان ذکر است که نحوه تشخیص مدعی و منکر در دعوی حاضر و نحوه ارزیابی خسارات، از حیث منطبق حقوقی متأخر بر بحث حاضر است و در این کوتاه‌گفتار مجال بحث نمی‌یابد.

۱- تئوری‌های رابطه طرفین در قرارداد صندوق امانات

قرارداد صندوق امانت زمانی تشکیل می‌شود که بانک صندوقی را در برابر دریافت عوض در اختیار مشتری قرار می‌دهد تا مشتری اشیاء، اسناد و اموال قیمتی خود را در آن به امانت گذارد.^۷ اما در خصوص این رابطه نظریه‌هایی وجود دارد که به تفکیک به بررسی آنها می‌پردازیم.

4. <https://tejaratnews.com/n/3NJo>

۵. به نقل از دکتر عیسی امینی در وبگاه:

<https://vokalapress.ir/?p=26081>

6. asriran.com/003XS7

۷. سیدمصطفی سعادت مصطفوی و محمدمهدی تاتاری، «تحلیل عقد حفاظت در نظام حقوقی ایران با مطالعه تطبیقی در حقوق فرانسه»، پژوهشنامه حقوق اسلامی، ۱۴، ۳۷ (۱۳۹۲)، ۱۰۴.

۱-۱- موجر و مستأجر^۸

در این رابطه موجر، مالکیت را برای مدت محدود به مستأجر اعطا می‌کند و مستأجر حق کامل و مطلق برای استفاده از منافع مورد اجاره را دارد. نوعاً در اجاره اعیان، مالک دیگر حق بهره‌برداری از عین را ندارد زیرا تصرف او در عین مانع تصرف مستأجر در منفعت است. برای مثال مالک عین خانه، حق ورود به خانه را بدون کسب اجازه از مستأجر (مالک منفعت) ندارد. از این رو در رأیی که در سال ۱۹۶۶^۹ صادر شد قاضی فرانکوم^{۱۰} بیان می‌دارد که موجر به جز دریافت مال الاجاره و مورد اجاره در زمان خاتمه قرارداد حق دیگری ندارد. در قانون مدنی ایران به‌موجب ماده ۴۶۶، مستأجر مالک منافع عین مستأجر می‌شود و وفق ماده ۴۷۷ همین قانون موجر باید عین مستأجره را در حالتی تسلیم نماید که مستأجر بتواند استفاده مطلوب را ببرد. با توجه به این رابطه و صحبت‌های دبیر کمیسیون حقوقی بانک‌ها، به نظر می‌آید بانک بسیار مشتاق به حاکمیت این رابطه باشد؛ زیرا در دوران امر میان ودیعه و اجاره، پذیرش ید مالکانه نسبت به صندوق و عدم استیلا و علم نسبت به محتویات صندوق منجر بدان می‌شود که ید بانک نسبت به محتویات داخل صندوق امانی تلقی نگردد که این امر موجب می‌گردد که ضمان موجود در ماده ۶۱۴ قانون مدنی^{۱۱} در خصوص ودیعه منتفی شود و تقصیر بانک مشمول ضمان غصب و مواد ۳۰۸^{۱۲} و ۳۱۵^{۱۳} قانون مدنی نگردد.

۱-۱-۱- اشکالات رابطه حقوقی موجر و مستأجر

بانک به دو صورت بر صندوق‌های امانات استیلائی مادی دارد:

الف) صندوق‌ها در جانب محفظه‌های سمت کارمندان بانک و قسمت داخلی بانک قرار دارد و در اصطلاح صندوق‌ها سلف‌سرویس نمی‌باشند.

ب) صندوق توسط دو کلید باز می‌شود که یک کلید آن در تصرف فیزیکی بانک قرار دارد.

بنابراین مشتری مالک مطلق منافع و همچنین کنترل‌کننده صندوق نیست و اگرچه بانک نمی‌تواند

8. Lessor-Lessee

9. Undercoffer v. Whiteway Neon Ad, Inc., 114 Ga. App. 644, 152 S.E.2d 616 (Ga. Ct. App. 1966)

10. J. Frankum

۱۱. امین ضامن تلف یا نقصان مالی که به او سپرده شده است نیست، مگر در صورت تعدی یا تفریط.

۱۲. غصب استیلا بر حق غیر است به نحو عدوان، اثبات ید بر مال غیر بدون مجوز هم در حکم غصب است.

۱۳. غاصب مسئول هر نقص و عیبی است که در زمان تصرف او به مال وارد شده باشد، هرچند مستند به فعل او نباشد.

بدون اجازه مشتری درب صندوق را بگشاید لیکن در مواردی می‌تواند استفاده مشتری را محدود کند.^{۱۴} ممکن است پاسخ داده شود که این شرط ضمن قرارداد است و وفق ماده ۹۵۹ قانون مدنی خللی به حقوق مشتری وارد نمی‌سازد؛ اما در پاسخ باید بیان داشت که مشروعیت اجاره در گروه پذیرش چهارچوب این قرارداد، مطابق با ماده ۴۶۶ قانون مدنی است. باید بر این باور بود که تمام منفعت مورد اجاره به دلیل تملیکی بودن عقد اجاره از آن مستأجر است^{۱۵} و مقتضای ذات عقد اجاره تملیک منفعت می‌باشد؛ اما ملک که اثر تملیک است چه عناصری دارد؟ یکی از حقوق دانان عناصری را برای ملک برشمرده است که برخی از آنها در ذیل ذکر می‌شود:

۱- وجود چیزی در خارج هرچند مالیت نداشته باشد، مانند آلبوم عکس، القاب خانوادگی

۲- اختصاص به شخص به صورت بالفعل

۳- اصالت در اختصاص مانند مستأجری که به تبعیت از عین مالک منفعت نمی‌شود بلکه مستقلاً مالکیت را کسب می‌کند.

۴- قابل نقل و انتقال یا اتلاف باشد.

این حقوق دان بعد از آنکه مالکیت را مفهومی مبهم برای خیلی از افراد جامعه تلقی می‌کند، ماده ۱۲۰۴ قانون مدنی اتیوپی را بهترین تعریف از مالکیت می‌خواند. این ماده بیان می‌دارد: مالکیت وسیع‌ترین حقی است که می‌توان روی مال موجود در خارج داشت. این حق قابل تجزیه و تحدید نیست مگر به موجب قانون.^{۱۶}

این تعریف شبیه به ماده ۳۰ قانون مدنی^{۱۷} ایران است. از این جهت هر مالکی (اعم از عین یا منفعت) نسبت به مایملک خود حق هرگونه تصرف و انتفاع را دارد؛ اما آیا وضعیت جغرافیایی صندوق‌ها (سلف‌سرویس نبودن) و دو کلیددار بودن آنها تصرف مالک را محدود نمی‌کند؟ و همچنین منع‌های دیگری که در قرارداد ذکر شده است مانند امضا پروانه ورود و ...^{۱۸} جزء آثار اصلی قرارداد اجاره است؟ ممکن است بانک اشکال کند که این موارد نخست اینکه شروط ضمن عقد است و دوم اینکه

14. Richard A. Lord, "The Legal Relationship between the Bank and its Safe Deposit Customer", *Campbell Law Review*, 5, 2(1983), 277.

۱۵. ناصر کاتوزیان، درس‌هایی از عقود معین، جلد ۱ (تهران: انتشارات گنج دانش، ۱۳۷۰)، ۳۹۴.

۱۶. محمدجعفر جعفری لنگرودی، حقوق اموال دوره متوسط حقوق مدنی (تهران: گنج دانش، ۱۳۹۶)، ۸۸.

۱۷. هر مالکی نسبت به مایملک خود حق همه گونه تصرف و انتفاع دارد مگر در مواردی که قانون استثنا کرده باشد.

۱۸. ماده ۱۸ آیین‌نامه ایجاد و واگذاری صندوق امانات

مستأجر بدان تراضی نموده است. در پاسخ بایستی اشاره داشت که شروط سه‌گانه احصائی وفق ماده ۲۳۴ قانون مدنی^{۱۹} در صورتی از اعتبار شرط ضمنی قراردادی برخوردار است که با شرایط ماده ۲۳۳ قانون مدنی^{۲۰} سازگاری داشته باشد؛ به عبارت دیگر اگر شرط، خلاف مقتضای ذات عقد باشد (بند ۱ ماده ۲۳۳) شرط مذکور ماهیت عقد را بر هم می‌زند. حال هر عنوانی برای عقد پیش رو انتخاب شده باشد.

بنابراین اشکالی که به این دیدگاه می‌باشد آن است که معمولاً صندوق‌های امانات با دو کلید که یکی مختص به مشتری و دیگری مختص به بانک است باز می‌شوند^{۲۱} و بنابراین تصرف هر دو در صندوق صادق است و چه بسا تصرف بانک از دیدگاه عرفی بیشتر است. از این رو این تصرف در قالب عقدی اذنی همچون وکالت یا ودیعه می‌گنجد. بانک‌های دیگر نیز همین رویه را دارند، برای نمونه وفق ماده ۳ آیین‌نامه ایجاد و واگذاری صندوق امانات بانک ایران‌زمین: صندوق اجاره‌ای در ابعاد مختلف بوده و هر یک به دو قفل مجهز است یک قفل مربوط به مشتری و قفل دیگر مخصوص بانک است. (کلید قفل مشتری در موقع اجاره به وی تحویل می‌گردد.) صندوق با استفاده از کلید مشتری و کلید بانک توأمان باز می‌شود؛ بنابراین بدون کلید مشتری، احدی قادر به باز کردن صندوق نخواهد بود. اشکال دیگر آن است که رابطه اجاره کاملاً در عرف فرضی غریب است. به‌طور مثال اگر درب محفظه‌ای باز باشد و طلایی روی زمین افتاده باشد، آیا کارمند صندوق نسبت بدان بی‌مسئولیت است؟ بی‌شک کارمند مسئولیت دارد؛ اما پرسش آن است که این مسئولیت ناشی از قانون است یا ناشی از قرارداد؟

بند ۱۴ ماده ۲ قانون عملیات بانکی بدون ربا مصوب ۱۳۶۲^{۲۲} از جمله وظایف بانک‌ها را قبول و نگهداری امانات مقرر داشته است. به نظر می‌رسد این ماده در بیان تعریف ماهیت قرارداد فی‌مابین باشد

۱۹. شرط بر سه قسم است: ۱- شرط صفت. ۲- شرط نتیجه. ۳- شرط فعل اثباتاً یا نفیاً. شرط صفت عبارت است از شرط راجعه به کیفیت یا کمیت مورد معامله. شرط نتیجه آن است که تحقق امری در خارج شرط شود. شرط فعل آن است که اقدام یا عدم اقدام به فعلی بر یکی از متعاملین یا بر شخص خارجی شرط شود.

۲۰. شروط مفصله ذیل باطل و موجب به بطلان عقد است: ۱- شرط خلاف مقتضای عقد. ۲- شرط مجهولی که جهل به آن موجب جهل به عوضین شود.

۲۱. این امر در شرایط عمومی قرارداد صندوق‌های بانک ملی قید شده است:

<https://bmi.ir/fa/services/100/>

۲۲. وظایف نظام بانکی عبارت‌اند از: ۱۴...- قبول و نگهداری امانات طلا و نقره و اشیای گران‌بها و اوراق بهادار و اسناد رسمی از اشخاص حقیقی و حقوقی و اجاره صندوق امانات

و اگر هم در این مقام سیر نکنند به هر حال با اتکا به این ماده عرف اقدام به معامله می‌کنند و نمی‌توان عرف را نسبت به قانون جاهل قلمداد نمود.^{۲۳} در این صورت ظاهر در کشف اراده باطنی کمک می‌کند و قاضی را به عدم تمایل به عقد اجاره مشتاق می‌کند؛ بنابراین سایر ادعاها از جانب بانک مثل نفوت قرارداد با قانون، یا قاعده اقدام^{۲۴} پذیرفته نیست. چراکه ماده ۲ قانون عملیات بانکی بدون ربا آمره محسوب می‌شود و در صدر ماده به این امر تصریح شده است و دوم وقتی معتقد به آمره بودن قانون پیش گفته باشیم اقدام (رفتار علیه خود) موضوعاً منتفی است.

۱-۲- مودع و مستودع^{۲۵}

استودع در لغت به معنای طلب نگاهداری است،^{۲۶} و ودیعه هم به معنای مال مورد نگاهداری استفاده می‌شود و هم در معنای مصدري کاربرد دارد.^{۲۷} وفق ماده ۶۰۷ قانون مدنی^{۲۸} و دویعه عقدی است که به موجب آن یک نفر مال خود را به دیگری می‌سپارد برای آن که آن را مجاناً نگاه دارد. جواز عقد ودیعه همان طور که مورد تصریح قانون گذار مدنی قرار گرفته است،^{۲۹} مورد تأیید فقها نیز هست.^{۳۰} توضیح این مطلب را یکی از فقیهان چنین بیان داشته است که سه نوع عقد جایز وجود دارد: ۱- جایز حکمی ۲- جایز حقی ۳- جایز (مفید اباحه)^{۳۱} اما جواز حکمی یعنی حکمی که شارع مقدس خودش حکم به جواز

۲۳. Ignorantia Juris non Excusat (قاعده لاتین) جهل به قانون عذر محسوب نمی‌شود. جهل به قانون باعث از بین رفتن مسئولیت نمی‌شود. نک: بهمن آقایی، فرهنگ حقوقی بهمن، (تهران: گنج دانش، ۱۳۷۸)، ۶۶۰.

۲۴. Volenti non Fit Injuria (قاعده لاتین) اقدام به ضرر خود، همان، ۱۰۸۸.

25. Bailor-Bailee

۲۶. شیخ مجدالدین فیروزآبادی، القاموس المحيط، جلد ۳ (بیروت: دارالعلم، بی‌تا)، ۹۲؛ ابوحیب سعدی، القاموس الفقهی (دمشق: دارالفکر، ۱۴۰۸ ه.ق)، ۳۷۶.

۲۷. همانجا: برای معنای مال موضوع معامله می‌توان به ماده ۷۶۳ مجله الاحکام العدلیه: الودیعه: هی المال الذی یوضع عند شخص بقصد الحفظ و همچنین ماده ۷۷۳: لو قال صاحب الودیعه: ... اشاره نمود. به نظر می‌رسد ماده ۷۶۳ مجله الاحکام العدلیه و ماده ۷۶۴ در بیان عبارت ایداع (هو وضع المالك ماله عند آخر) در معنای حقیقی استعمال شده و بنابراین تسلیم را شرط صحت عقد ودیعه می‌داند.

۲۸. ودیعه عقدی است که به موجب آن یک نفر مال خود را به دیگری می‌سپارد برای آنکه آن را مجاناً نگاه دارد. ودیعه گذار مودع و ودیعه‌گیر را مستودع یا امین می‌گویند.

۲۹. ماده ۶۱۱: ودیعه عقدی است جایز.

۳۰. زین‌الدین بن علی‌العالمی، مسالک الافهام الی تنقیح شرایع الاسلام، جلد ۵ (قم: موسسه معارف اسلامی، ۱۴۱۵)، ۸۴.

۳۱. شیخ موسی بن محمد خوانساری، منیه الطالب فی شرح المکاسب (تقریرات محقق میرزا محمدحسین نائینی)، جلد ۱ (قم: موسسه النشر الاسلامی، ۱۴۱۸)، ۱۲۳.

نموده در مقابل حکم به لزوم، مانند نکاح. در مقابل بعضی دیگر از عقود شرعاً محکوم به جواز هستند مانند هبه به غیر ذی‌رحم که ذاتاً محکوم به جواز است.^{۳۲} جواز حقی نیز به معنای آن است که عقد قابل فسخ یا اقاله است و این از حقوق طرفین به شمار می‌رود که حال اگر خواستند آن را اعمال نمایند یا از آن صرف‌نظر نمایند.^{۳۳} از سویی جواز با مجانی بودن رابطه تنگاتنگی دارد، بنابراین وقتی عقدی مانند ودیعه به تصریح ماده ۶۰۷ قانون مدنی مجانی است، بدان خاطر که فسخ هر یک از طرفین نه از جانب شارع صریحاً منع گردیده و نه وفق قواعد (من جمله قاعده عدم ولایت) فسخ منجر به دخل و تصرف در دارایی غیر است؛ بنابراین مجانی بودن عقد با تئوری کشف اراده طرفین و جواز با مکانیسم فوق قابل فهم و تدقیق است. گرچه هر دو مورد در قانون مدنی نیز اشاره گشته است. با این توضیح مقتضای ذات عقد ودیعه مجانی بودن و استنباه برای نگاهداری و حفظ مال است. چراکه در صورت معوض بودن فسخ بدون دلیل قانونی آن منجر به تصرف در دارایی غیر است و این امر خلاف قاعده است؛ اما شرط عوض در ودیعه ممکن است نهاده شود و خللی به اثر اصلی آن وارد نمی‌سازد.^{۳۴}

۱-۲-۱- اشکالات رابطه مودع و مستودع

نظریه در اسسه العقود یا همان کشف ویژگی‌های عقد از طریق تفحص در جامعه به ما چنین می‌فهماند که ودیعه عقدی است مجانی و این شرط ضمنی عرفی در ماده ۶۰۷ قانون مدنی تبدیل به شرط ضمنی قانونی گشته است؛ اما با این همه ظاهر الفاظ قرارداد صندوق بانک بیانگر معوض بودن چنین قراردادی است. از سویی نباید پایبند به الفاظ ماند، بنابراین نکات ذیل حائز اهمیت است:

- ۱- عملیات بانک به هر قسم و نوع، وفق بند ۷ ماده ۲ قانون تجارت، عمل تجاری است.
- ۲- متبادر از معامله تجاری در ماده ۱ و ۲ قانون تجارت و اماره غلبه، دال بر معوض بودن و هدف اصلی قرار گرفتن سود از معاملات بانکی است، بنابراین هنگام شک معاملات بانکی منصرف از مجانی بودن است؛ چه بانک سهامی عام باشد چه دولتی.
- ۳- در صورتی که عقد معوض باشد به دلایل پیش‌تر ذکر شده، خودبه‌خود از قالب عقد ودیعه خارج می‌شود. جدول زیر در خصوص قرارداد بانک ملی با مشتریان خود است که در سایت این بانک قرار

۳۲. درس خارج آیه‌الله نوری همدانی، کتاب الصوم، ۱۳۹۰/۱۰/۱۲، <https://www.eshia.ir/feqh/archive/text/noori/feqh/90/901012/>

۳۳. درس خارج آیه‌الله جوادی آملی، کتاب خيارات، ۱۳۹۸/۰۸/۱۵، <https://www.eshia.ir/feqh/archive/text/javadi/feqh/89/890815/>

۳۴. ناصر کاتوزیان، قانون مدنی در نظم حقوقی کنونی (تهران: میزان، ۱۳۹۵)، ۴۲۰.

دارد؛

هر ساتتی متر مکعب حجم 120 ریال (حداقل 600.000 ریال) همچنین ودیعه اجاره بها 8 برابر مبلغ اجاره بها حداقل مبلغ 4.800.000 ریال	صندوق اجاره ای (اجاره بها سالانه، ودیعه)
10.000 ریال	هر بار استفاده از صندوق
کلیه هزینه های مربوط به قفل ها و کلید ها + 120.000 ریال	مفقودی کلید ها
بدون کارمزد	تخلیه و تحویل صندوق
بدون کارمزد	هماهنگی جهت بازدید صندوق اجاره ای به درخواست مراجع ذیصلاح

شکل الف^{۳۵}

تا به اینجا شرط عوض و عوض بودن مورد بررسی قرار گرفت؛ اما ودیعه به عنوان عقدی برای نگاهداری از مال^{۳۶} در قرارداد بانک بی معناست چرا که صرفاً به معنای نگاهداری از کلید بانک و حفاظت از محوطه بیرونی صندوق به عنوان اذن در شیء می باشد، در حالی که اذن در شیء به معنای اذن در لوازم آن است. حال آنکه اذنی در شیء وجود ندارد (زیرا کلید مشتری تنها در اختیار خود اوست) بنابراین اذن در لوازم نیز منتفی است. با این اوصاف مقتضای ذات ودیعه نیز در تراضی طرفین رعایت نشده است و رابطه حقوقی مودع و مستودع منتفی است.

در پرونده ای که در سال ۱۹۷۹ تصمصیم گیری شد^{۳۷}، دادگاه چنین اظهار نظر می کند: اگر وفق ماده ۱۴۸^{۳۸} قانون قراردادهای هند^{۳۹} در خصوص صندوق امانات بانک بخواهیم معتقد به ودیعه بودن قرارداد فی مابین باشیم، باید نشان دهیم که اجیرکننده مستخدم بانک، تصرف کامل و واقعی بر اموال خود را در اختیار بانک قرار داده است. در حالی که در پرونده حاضر کمیت و کیفیت اجناس مجهول بوده ... همچنین قرارداد فی مابین اجاره نیست چرا که اجیرکننده دسترسی مستقیم به صندوق خود را ندارد و فقط باید توسط مأمور بانک صندوق را باز کند.

یکی از حقوق دانان بنام عناصری را در تشکیل عقد ودیعه نام برده است که ذکر آن خالی از فایده

نیست:

35. <https://bmi.ir/fa/services/100/>

۳۶. محمد بن جمال الدین مکی العاملی (شهید اول)، اللغه الدمشقیه (قم: دارالفکر، ۱۴۱۱)، ۱۳۲.

37. Port Swettenham Authority v TW Wu & Co (M) Sdn Bhd [1979] AC 580

38. A 'bailment' is the delivery of goods by one person to another for some purpose, upon a contract that they shall, when the purpose is accomplished, be returned or otherwise disposed of according to the directions of the person delivering them.

39. Indian Contract Act 1872

۱- به قبض دادن مال^{۴۰}: این شرط باید از طرف نگاهداری^{۴۱} متمایز شود؛ بنابراین خدمتکار یا مهمانی که اموال صاحبخانه را مصرف می‌کند مستودع نیست.

همچنین ارائه شیوه نگاهداری^{۴۲} نوع دیگری از تسلیم است. در واقع شیوه تسلیم برخی اموال متفاوت بوده و باید روش نگاهداری یا استفاده از آن را به مستودع آموزش داد تا تسلیم واقع گردد. ۲- تسلیم به موجب قرارداد باشد.

۳- تسلیم برای هدف مشخصی باشد: و بعد از اتمام هدف باید مال به مودع مسترد شود.^{۴۳} البته در حقوق ایران غالب نویسندگان باوری به عینی بودن قرارداد ودیعه ندارند،^{۴۴} اما لازمه حفظ مال تصرف است ولو از ابتدا تصرفی رخ ندهد. از این رو عنصر سپاردن که در ماده ۶۰۷ قانون مدنی آمده است، وفق قراردادهای صندوق امانات، نه بدواً و نه استدامه، به وقوع نپیوسته است. شاید اشکال شود که حکم ماده ۶۱۸ قانون مدنی اشکال مطروحه را مرتفع می‌کند و قرارداد را از ودیعه بودن خارج نمی‌سازد. وفق این ماده: اگر مال ودیعه در جعبه سربسته یا پاکت مختوم به امین سپرده شده باشد حق ندارد آن را باز کند و الا ضامن است. در پاسخ باید بیان داشت که:

۱- اصل بر موضوعیت داشتن مواد قانونی است و نه طریقت آنها؛ بنابراین جعبه سربسته یا پاکت مختوم خود مورد ودیعه هستند. به خلاف صندوق بانک که مورد ودیعه نیست.

۲- جعبه سربسته‌ای که خود مالک به امین می‌دهد با مالی که مودع به صندوق امانت‌داری همچون بانک می‌گذارد و یک کلید را در اختیار او قرار می‌دهد و با علم به اینکه صندوق‌ها سلف‌سرویس نیستند و حدود ۱۶ ساعت درب بانک بسته است کاملاً متفاوت است.

۳- عنصر سپاردن همچنان در ماده ۶۱۸ به چشم می‌خورد در حالی که بانک مدعی است که دسترسی به اموال داخل صندوق ندارد؛ و مجدد این عبارت وفق اصله الحقیقه خروج موضوعی ودیعه را از موضوع حاضر می‌رساند.

با وجود اشکالات فوق (به‌ویژه تجاری بودن عملیات بانک) حتی در صورتی که اعتقاد به دسترسی و

40. Delivery of Possession

41. Custody

42. Constructive Delivery/ Delivery to Bailee How Made

43. Avtar Singh, Contract and Specific Relief (India: Eastern Book Company, 2008), 660-665.

۴۴. برخی از نویسندگان ودیعه را عقدی عینی می‌دانند. نک: سیدمحمد کاشانی، حقوق مدنی (قراردادهای ویژه) (تهران: انتشارات میزان، ۱۳۸۸)، ۱۶۱؛ به نقل از سعادت مصطفوی و ناتاری، پیشین، ۱۱۰.

کنترل کامل بانک به صندوق داشته باشیم، ودعی بودن ید بانک منتفی است. چه بسا قاضی گاروت^{۴۵} و بسیاری از قضات دیگر^{۴۶} به همین خاطر رابطه صندوق بانک و مشتری را ودعی می خواندند.

۱-۳- عقد نامعین^{۴۷}

اخیراً رویه قضایی بر این سمت رفته است که قراردادهای صندوق امانات را نهادی مجزا از سایر عقود تلقی نماید. مبنای این تئوری گرچه در مباحث فقه اسلامی با چالش‌هایی مواجه گردیده، لیکن در قوانین کنونی به صراحت مورد پذیرش قرار گرفته است. وفق ماده ۱۰ قانون مدنی^{۴۸} و با هر دو برداشت مخالفت با صریح (نص) قانون یا مخالفت صریح قرارداد با قانون (اعم از نص یا ظاهر) قرارداد صندوق امانات صحیح و لازم‌الاتباع است.

برای نمونه در پرونده‌ای^{۴۹} که از صندوق مشتری ۱۰۰۰۰ دلار سرقت شده بود قاضی دور^{۵۰} بیان می‌دارد رابطه حقوقی میان طرفین صندوق صریحاً (در قانون) تعریف نشده است.^{۵۱} برخی از حقوق دانان ایرانی نیز این‌گونه قراردادهای مختلط از اجاره صندوق و ودیعه مال می‌دانند.^{۵۲}

۱-۴- تفسیر قابل دفاع

تا به اینجا سعی شد تا با اطلاعاتی که در دست بود و با عرضه آنها به مواد قانونی و قواعد مسلم حقوقی، ماهیت عقد را تفسیر کنیم؛ اما روش‌های دیگری نیز وجود دارد که هنگام شک در ماهیت عقد جاری می‌شود و به نظر نویسندگان قبل از طی مراحل پیش‌تر بیان شده، توسل بدان مخاطره‌آمیز است. برای نمونه: اصل تفسیر به نفع مدیون^{۵۳} و اصل حمایت از مصرف‌کننده. با وجود قواعد اولیه مجرای تمسک

45. Cussen v. Southern California Sav. Bank, 133 Cal. 534, 65 P. 1099 (Cal. 1901)

۴۶. برای دیدن آرای مختلفی که در خصوص صندوق امانات صادر شده است و تماماً حکم به ودعی بودن رابطه فی‌مابین بانک و مشتری صادر نموده‌اند، نک:

Lord, Op. Cit. 276.

47. Sui Generis

۴۸. قراردادهای خصوصی نسبت به کسانی که آن را منعقد نموده‌اند در صورتی که مخالف صریح قانون نباشد نافذ است.

49. Veihelmann v. Manufacturers Safe Deposit Company, 282 App. Div. 653 (N.Y. App. Div. 1953)

50. Dore, J.P.

51. The precise legal relation a safe-deposit company bears to the box owner has not been specifically defined and the cases are not altogether in harmony on that issue.

۵۲. کاتوزیان، قانون مدنی در نظم حقوقی کنونی، ۴۲۰.

۵۳. التفسیر بمصلحة المدین / یا تفسیر به زیان تنظیم‌کننده قرارداد (Contra Proferentem rule). این قاعده در مقام رفع ابهام از قرارداد جریان می‌یابد، ابهام در قرارداد نیز انواعی دارد: لفظی، شکلی و ساختاری. نک: علیرضا یزدانیان و حمید

به این اصول که گاه مرتبط با اصل برائت و گاه در خصوص مبحث مسئولیت است، مسدود می‌شود. بدین توضیح قرارداد عاری از هرگونه بحث ثانوی و عارضی باید تفسیر گردد و در خصوص مسئولیت طرف یا طرفین، قواعد مرتبط بایستی اعمال شود. به هر حال کاری که ما در اینجا زیاد بدان نپرداختیم و شاهد آن بودیم که در هیاهوی اعتراضات برخی از حقوق دانان بدان پرداختند بحث زیبایی کشف اراده طرفین بود که خود جستاری مستقل می‌طلبید. قراردادهای الحاقی، قراردادهای ناخوانده، حسن نیت در معاملات و... از مباحثی است که علاوه بر آنکه خود گفتاری مستقل می‌خواهد، مورد به مورد نیز متفاوت است. تاکنون مشخص گردید که قرارداد منعقد فی مابین بانک و مشتریان، عقدی نامعین و مشمول ماده ده قانون مدنی است. با توجه به آنچه بیان گردید به خلاف زعم عده‌ای از حقوق دانان^{۵۴}، این قرارداد مخلوط اثر دو قرارداد ودیعه و اجاره نیست. این نظر حتی در کشمکش بحث‌های حقوقی، بعد از واقعه ۱۳ خرداد، طرفدارانی داشت.^{۵۵}

۲- مسئولیت قراردادی بانک

در این قسمت بعد از تبیین ماهیت قرارداد به موضوعاتی در خصوص مسئولیت بانک می‌پردازیم و سعی داریم تا مشخص نماییم که شرط عدم مسئولیت بانک نسبت به قرارداد چه وضعیتی دارد.

۲-۱- بطلان شرط عدم مسئولیت قراردادی در قبال سرقت یا حریق

عقدی که عرف عقلا از آن متوجه می‌شود عقدی برای نگاهداری از اموال در قبال دریافت عوض است (شکل الف) و صندوق، کلید و مأمور دارنده کلید هیچ موضوعیتی در قصد طرفین ندارند. این مسئله از بدیهیات حقوقی است و نیازی به استدلال ندارد. به همین خاطر اگر از صندوق طلایی بر زمین بیافتد بانکدار خود را مسئول می‌بیند و طلا را داخل صندوق می‌نهد. همین امر ضمنی منجر به قانون‌گذاری تصریحی شده است و در بند ج ماده ۳۵ قانون پولی و بانکی کشور^{۵۶} چنین مقرر داشته: هر بانک

آرایی، «مطالعه تطبیقی تفسیر موسع و مضیق از قاعده تفسیر قرارداد به زبان تنظیم‌کننده در قراردادهای بیمه»، پژوهش‌های حقوقی، ۱۵، ۲۹ (۱۳۹۵)، ۱۴۱-۱۴۲.

۵۴. ناصر کاتوزیان، قواعد عمومی قراردادها، جلد ۴، به نقل از قانون مدنی در نظم حقوقی کنونی (تهران: میزان، ۱۳۹۵)، ۴۲۰.

۵۵. مصاحبه با دکتر غلام‌نبی فیضی چکاب، نقل از ایسنا:

<https://www.isna.ir/news/1401032114480/>

۵۶. مصوب ۱۳۵۱ (مجلس شورای اسلامی)

در مقابل خساراتی که در اثر عملیات آن متوجه مشتریان می‌شود مسئول و متعهد جبران خواهد بود؛ بنابراین برداشت اینکه مأمور حسب تعهد اخلاقی طلا را برمی‌دارد موضوعاً منتفی است. پس در کفهای از ترازو عقد معوضی داریم که صیانت از آن برای شخصیت حقوقی الزامی است و در سوی دیگر شرط عدم مسئولیت در قبال سرقت، حریق و امثالهم!^{۵۷}

۲-۱-۱- شرط خلاف مقررات آمره^{۵۸}

مقتضای ذات عقد صندوق بانک، نگاهداری از اموال در قبال دریافت عوض است، بی‌شک تعهد بانک به نتیجه است و شرط عدم مسئولیت منجر به جهل متعامل (مشتري) به کیفیت و کمیت نگاهداری است. این مبنا مورد پذیرش بسیاری از فقها قرار گرفته است.^{۵۹} قانون مدنی ایران نیز به تبعیت از نظر غالب در ماده ۲۳۳ شرط مجهولی که جهل بدان موجب جهل به عوضین شود را، مبطل عقد دانسته است مبنای بطلان شرط و عقد را می‌توان در قاعده غرر جست‌وجو کرد.^{۶۰}

اگر اشکال شود که شرط چه ارتباطی با عوضین دارد و در نهایت شرط قید معامله است و منجر به زیادی یا کاستی عوض می‌گردد و حق دوگانه فسخ یا تسلیم به عقد می‌دهد^{۶۱} جواب در قانون مدنی و نسبت به بانک روشن است چراکه شک حین عقد بوده است و زمان انعقاد عقد، انشاء طرفین به سبب جهل به کمیت و کیفیت نگاهداری (چگونگی نگاهداری از صندوق‌ها) موافق نبوده است (ماده ۱۹۴ قانون مدنی)^{۶۲} اما پاسخ به شیخ انصاری نیازمند مقدماتی است که از این کوتاه‌سخن فارغ است و بایستی قبل و بعد سخن با توجه به مبنای اصولی ایشان کامل تحقیق و تدقیق شود.^{۶۳} بنابراین سرایت جهل از

57. <https://www.isna.ir/news/1401031711831/>

58. Jus Cogens

۵۹. شیخ علی بن‌الحسین کرکی، جامع المقاصد فی شرح القواعد، جلد ۴ (قم: موسسه آل‌البیت، ۱۴۰۸)، ۴۱۵؛ شمس‌الدین محمدبن مکی‌العالمی، الدروس الشرعیة، جلد ۲ (قم: موسسه نشر اسلامی، ۱۴۱۴)، ۲۹۲؛ زین‌الدین بن علی‌العالمی، مسالک‌الافهام، جلد ۶ (قم: موسسه معارف اسلامی، ۱۴۱۵)، ۹۳؛ محمدکاظم آخوند خراسانی، حاشیه کتاب‌المکاسب (تهران: وزارت ارشاد اسلامی، ۱۴۰۶)، ۲۴۳.

۶۰. علی‌اسلامی‌پناه، «تفاوت اشتباه و جهل نسبت به موضوع قرارداد»، پژوهش‌های حقوقی، ۱۰، ۲۰ (۱۳۹۰)، ۱۸؛ برای دیدن تفاوت غبن و غرر نک: درس خارج آیه‌الله جوادی آملی، مورخ: ۸۹/۰۸/۱۸ <https://www.eshia.ir/feqh/archive/text/javadi/feqh/89/890818/>

۶۱. شیخ مرتضی انصاری، کتاب‌المکاسب، جلد ۶ (قم: مجمع‌الفکر الاسلامی، ۱۴۲۰)، ۹۳.
۶۲. ماده ۱۹۴ قانون مدنی: الفاظ و اشارات و اعمال دیگر که متعاملین به‌وسیله آن انشاء معامله می‌نماید باید موافق باشد به نحوی که احد طرفین همان عقدی را قبول که طرف دیگر قصد انشاء او را داشته است و الا معامله باطل خواهد بود.
۶۳. من‌جمله بررسی‌های سندی روایت نهی‌النبی عن بیع‌الغرر، امکان‌الغاء خصوصیت از بیع و سایر موضوعاتی که در بعضی

لحاظ قانونی و تئوری حقوقی، وفق ماده ۲۳۳ قانون مدنی ارجح است و متعهد مفری از این قاعده آمره ندارد.

همچنین به موجب بند ج ماده ۳۵ قانون پولی و بانکی کشور، بانک مسئول خسارات ناشی از فعل خود است و در این زمینه با تمثیل به حریق یا سرقت نمی‌تواند بار اثبات را بر عهده طرف مقابل نهد؛ بنابراین مشتریان با توجه به تعهد بانک در حفاظت از اموال هیچ‌گونه وظیفه‌ای برای اثبات تقصیر بانک ندارند.

علاوه بر این قسمت اخیر ماده ۱۱ قانون مسئولیت مدنی (مصوب ۱۳۳۹): «کارمندان دولت و شهرداری و مؤسسات وابسته به آنها که به مناسبت انجام وظیفه عمداً یا در نتیجه بی‌احتیاطی خسارتی به اشخاص وارد نمایند شخصاً مسئول جبران خسارات می‌باشند ولی هرگاه خسارات وارده مستند به عمل آنان نبوده و مربوط به نقص وسایل ادارات و مؤسسات مزبور باشد در این صورت جبران خسارت بر عهده اداره و مؤسسات مربوطه است...» می‌تواند این موضوع را تأیید کند. در صورتی که مراد مقنن جمع میان دو قید: عدم استناد به فعل کارمند و نقص وسایل اداره باشد، مجدداً ماده ۱۱ ق. مسئولیت مدنی تأکیدی بر مسئولیت مبتنی بر تقصیر است؛ اما در صورتی که «و» به صورت تمثیلی بیان گردیده باشد مسئولیت بانک در هر فرضی ثابت می‌شود. البته به نظر می‌رسد نمی‌توان بر اساس ماده ۱۱ ق. مسئولیت مدنی مسئولیت بانک را مبتنی بر تقصیر ندانست چرا که جمله بعد از «و» را وفق قاعده باید موضوعیت بخشید و طریقت داشتن و تمثیلی بودن منطوق آن خلاف ظهور ماده است. به علاوه که این ظهور در قواعد نظام‌های حقوقی دنیا نیز مورد تأیید قرار گرفته است. برای نمونه قاعده Ejusdem Generis اشاره دارد که اگر بعد از عام، خاصی ذکر شود، واژه عام باید در چهارچوب مصادیق خاص تفسیر شود.

۲-۲- تفسیر قابل دفاع

ذکر این نکته دارای اهمیت است که ایرادات مطروحه تنها جنبه تئوری دارد و بی‌شک دادگاه راه طولانی بطلان عقد را آن هم برای مال‌باختگان بسیار، طی نخواهد کرد. از باب اشکالات قراردادی بانکی بایستی مطمح نظر قرار داده می‌شود، اما نتیجه این بحث امانت شرعی است که قطعاً مقبول رویه قضایی

مقالات بدان اشاره شده است. برای اطلاعات بیشتر نک: علی‌اکبر فرحزادی و آرش ابراهیمی، «شرط مجهول»، مجله حقوقی دادگستری، ۷۷، ۸۱ (۱۳۹۲)، ۹۳-۱۰۹.

نخواهد بود.

شایان توجه است که می‌توان برای حفظ عقد به ماده ۲۳۲ استناد نمود و تنها شرط را به دلیل مخالفت با ماده ۳۵ قانون پولی بانکی یا استفاده از اضطرار مشتریان و همچنین با نگاهی به بند الف و ب ماده ۲ منشور اخلاقی و اداری و اخلاق حرفه‌ای کارگزاران نظام (مصوب ۱۴۰۰- هیئت‌وزیران) باطل دانست و عقد را حفظ نمود؛ که البته موافق با مبنای فقیه پیش‌تر گفته شده نیز است.^{۶۴}

نتیجه‌گیری

ماهیت قراردادهای اجاره صندوق امانات بانک بر خلاف عنوانی که دارند، نه قرارداد ودیعه هستند و نه قرارداد اجاره. این قرارداد که میان مشتریان و بانک منعقد می‌شود مختلط از دو اثر اصلی عقد ودیعه و اجاره نیز نیست. بلکه قراردادی نامعین و تابع ماده ۱۰ قانون مدنی است. مشتریان بانک با توجه به قراردادی که با بانک دارند و با توضیحاتی که در مورد هر دو دیدگاه رابطه حقوقی موجر و مستأجر و مودع و مستودع بیان گردید نیازمند اثبات هیچ‌گونه تقصیری از جانب بانک نیستند. به دلیل اینکه نخست تعهد بانک وفق اصل اولی در قراردادها تعهدی به نتیجه است و دوم اینکه قرارداد منعقد به خلاف ادعای بانک با دلایل مطروحه در مقاله: ۱- عدم تملیک منفعت صندوق به مشتری ۲- محافظت از محتویات صندوق به موجب قاعده آمره در ماده ۳۵ قانون پولی و بانکی کشور ۳- تبادر نشدن عدم حفاظت از اموال داخل صندوق توسط مشتریان حین انعقاد قرارداد؛ عقد اجاره نیست. به فرض که اثبات تقصیر نیاز باشد، وفق گزارش خبرگزاری‌های رسمی داخلی، حضور سارقان به مدت ۱۲ ساعت در بانک، وارد شدن از پارکینگ در ساعت حدود ۲ بامداد، سرقت هارد و دوربین و برش درب‌ها، از جانب متعاملی عادی چه‌بسا تقصیر تلقی نگردد اما به‌طور قطع، عرف جامعه مصداق تقریب (ماده ۹۵۲ و ۹۵۳ قانون مدنی) را بر رفتار بانک یا عوامل آن بار می‌نماید. موضوعاتی همچون نحوه ارزش‌گذاری اموال، نحوه بازگشت مشتریان به وضعیت پس‌اقراردادی، تسلیم مال‌های پیدا شده به بانک یا مشتری، تماماً چالش‌هایی است که با ۱۳ خرداد ۱۴۰۱ شروع شد و امید است این جستار شروعی برای آثار بعدی باشد. همچنین این مسئله که ارزش‌های خارجی نگهداری شده در صندوق، اگر بیش از مقدار معین قانونی باشد آیا وفق قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز، مشتری مورد تعقیب قرار می‌گیرد یا خیر نیازمند بحث و تحقیق است که در مقاله حاضر به دلیل خروج موضوعی از عنوان و طرح کلی مباحث، بدان پرداخته نشده است. همچنین پیشنهاد

۶۴. انصاری، پیشین، ۹۳.

می‌شود صراحت بار دیگر منجر به دخالت قانون‌گذار در امر تقنین شود. چراکه با وجود صراحت قانونی که اعتماد حقوقی اطراف قرارداد را به همراه دارد، روبه دادگاه‌ها نیز مشخص می‌شود. برای مثال درج این مقرر می‌تواند راهگشا باشد:

«حل اختلافات در رابطه با قرارداد خصوصی صندوق امانات تابع قواعد عمومی قراردادها می‌باشد. هرگونه توافقی که ماهیت این‌گونه قراردادها را به اجاره یا ودیعه تغییر دهد در صورت عدم امکان بیمه شدن اموال مشتریان، با توجه به مفاد ماده ۳۵ قانون پولی و بانکی کشور باطل و بلااثر می‌باشد.»

فهرست منابع

الف) منابع فارسی

- آقایی، بهمن. فرهنگ حقوقی بهمن، چاپ اول. تهران: گنج دانش، ۱۳۷۸.
 - اسلامی‌پناه، علی. «تفاوت اشتباه و جهل نسبت به موضوع قرارداد». پژوهش‌های حقوقی، ۱۰، ۲۰ (۱۳۹۰).
 ۲۲-۱۳

https://jlr.sdil.ac.ir/article_38518.html

- جعفری لنگرودی، محمدجعفر. حقوق اموال دوره متوسط حقوق مدنی. تهران: گنج دانش، ۱۳۹۶.
 - سعادت مصطفوی، سیدمصطفی و محمدمهدی ناتاری، «تحلیل عقد حفاظت در نظام حقوقی ایران با مطالعه تطبیقی در حقوق فرانسه»، پژوهشنامه حقوق اسلامی، ۱۴، ۳۷ (۱۳۹۲)، ۱۰۱-۱۲۸.
 Doi: 10.30497/LAW.2013.1490

- کاتوزیان، ناصر. درس‌هایی از عقود معین، جلد ۱. تهران: انتشارات گنج دانش، ۱۳۷۰.
 - کاتوزیان، ناصر. قانون مدنی در نظم حقوقی کنونی. تهران: میزان، ۱۳۹۵.
 - فرحزادی، علی‌اکبر و آرش ابراهیمی. «شرط مجهول». مجله حقوقی دادگستری، ۷۷، ۸۱ (۱۳۹۲)، ۹۳-۱۰۹.

<https://doi.org/10.22106/rlj.2013.10972>

- یزدانیان، علیرضا و حمید آرای. «مطالعه تطبیقی تفسیر موسع و مضیق از قاعده تفسیر قرارداد به زیان تنظیم‌کننده در قراردادهای بیمه». پژوهش‌های حقوقی، ۱۵، ۲۹ (۱۳۹۵)، ۱۳۷-۱۶۰.
https://jlr.sdil.ac.ir/article_23948.html

ب) منابع عربی

- آخوند خراسانی، محمدکاظم. حاشیه کتاب المکاسب. تهران: وزارت ارشاد اسلامی، ۱۴۰۶.
 - انصاری، شیخ مرتضی. کتاب المکاسب، جلد ۶. قم: مجمع الفکر الاسلامی، ۱۴۲۰.
 - سعدی، ابوحیب. القاموس الفقهی، چاپ دوم. دمشق: دارالفکر، ۱۴۰۸ ه.ق.
 - العاملی، زین‌الدین بن علی. مسالک الافهام الی تنقیح شرایع الاسلام، جلد ۵. قم: موسسه معارف اسلامی، ۱۴۱۵.

- العاملی، زین‌الدین بن علی. مسالک الافهام الی تنقیح شرایع الاسلام، جلد ۶. قم: موسسه معارف اسلامی، ۱۴۱۵.

- العاملی، محمدبن جمال‌الدین مکی (شهید اول). اللعه دمشقیه. قم: دارالفکر، ۱۴۱۱.
 - العاملی، محمدبن جمال‌الدین مکی (شهید اول). الدروس الشرعیه، جلد ۲. قم: موسسه نشر اسلامی، ۱۴۱۴.
 - خوانساری، شیخ موسی بن محمد. منیه الطالب فی شرح المکاسب (تقریرات محقق میرزا محمدحسین نائینی)، جلد ۱. قم: موسسه النشر الاسلامی، ۱۴۱۸.
 - فیروزآبادی، شیخ مجدالدین. القاموس المحیط، جلد ۳. بیروت: دارالعلم، بی‌تا.
 - کرکی، شیخ علی‌بن‌الحسین. جامع المقاصد فی شرح القواعد، جلد ۴. قم: موسسه آل‌البیت، ۱۴۰۸ ه.
 (ج) منابع انگلیسی

- Lord, Richard A. "The Legal Relationship between the Bank and its Safe Deposit Customer". *Campbell Law Review*, 5, 2(1983), 263-303. Available at <https://scholarship.law.campbell.edu/clr/vol5/iss2/1/>

- Singh, Avtar. *Contract and Specific Relief*, 10th ed. India: Eastern Book Company, 2008.

(د) آرای قضایی

- Cussen v. Southern California Sav. Bank, 133 Cal. 534, 65 P. 1099 (Cal. 1901)
- Port Swettenham Authority v TW Wu & Co (M) Sdn Bhd [1979] AC 580
- Undercofler v. Whiteway Neon Ad, Inc., 114 Ga. App. 644, 152 S.E.2d 616 (Ga. Ct. App. 1966)
- Veihelmann v. Manufacturers Safe Deposit Company, 282 App. Div. 653 (N.Y. App. Div. 1953)

(ه) فایل‌های مکتوب

- درس خارج آیه‌الله نوری همدانی. کتاب الصوم. ۱۳۹۰/۱۰/۱۲

<https://www.eshia.ir/feqh/archive/text/noori/feqh/90/901012/>

- درس خارج آیه‌الله جوادی آملی، مورخ: ۱۳۸۹/۰۸/۱۸

<https://www.eshia.ir/feqh/archive/text/javadi/feqh/89/890818/>

- درس خارج آیه‌الله جوادی آملی، کتاب خیرات، مورخ: ۱۳۸۹/۰۸/۱۵

<https://www.eshia.ir/feqh/archive/text/javadi/feqh/89/890815/>

(و) قوانین و مصوبات

- قانون تجارت (۱۳۱۱)

- قانون مدنی (۱۳۰۷)

- قانون پولی و بانکی کشور (۱۳۵۱)

- قانون عملیات بانکی بدون ربا مصوب ۱۳۶۲

- منشور اخلاقی و اداری و اخلاق حرفه‌ای کارگزاران نظام تصویب‌نامه شماره ۱۱۴۱۱/ت/۵۲۶۱۲ هـ مورخ

۱۴۰۰/۲/۵ هیئت‌وزیران

- مجله الاحکام العدلیه ۱۸۷۶

- Indian Contract Act (1872)

This Page Intentionally Left Blank

پروشکاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی